

WŁODZIMIERZ ZAJĄCZKOWSKI

Z poezji ludowej tatarsko-karaïmskiej na Krymie

W literaturze naukowej posiadamy już kilka publikacji zawierających zbiory pieśni ludowych z Krymu. Są to:

- V. R a d l o v, *Obrazcy narodnoj literatury severnych tjurkskich plemion*, cz. VII, Petersburg 1896, str. 235—409 przynoszą *türkü* i *mani* (skrót przy cytowaniu: R a d l o v);
- A. O l e s n i c k i j, *Pesni krymskich turok*. Tekst, perevod i muzyka. Moskwa 1910 (pieśni z południowego wybrzeża Krymu);
- A. O l e s n i c k i j, *Materialy po izučeniju krymskoj narodnoj poeziji*, Vostočnyj Sbornik I, Petersburg 1913;
- A. S a m o j l o v i c ť, *Pesnja o krymskich sobytjach*, Simferopol 1913;
- A. S a m o j l o v i c ť, *Pesni krymskich tatar pro vtoruju otečestvennuju vojnu*, „Živaja Starina” 33 (1914), str. 409—420 (w dialekcie Bahczesaraju);
- O. C h a t s k a y a, *Chansons tatares de Crimée*, „Journal Asiatique” CCVIII 1926, str. 341—368 przynosi 14 pieśni z przekładem francuskim i wstępem (skrót: C h a t s k a y a),
- S. J e f e t o v, V. F i l o n e n k o, *Pesni krymskich tatar*, Simferopol 1927;
- N. K. D m i t r i e v, *Chansons tatares de Crimée*, „Journal Asiatique” CCXII, 1928, str. 207—227, ogłosił 11 pieśni z wybrzeża południowego (skrót: D m i t r i e v).
- H. J a n s k y, *Krimtatarische Gesänge*, Wien 1930, Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, Philosophisch-historische Klasse 211. Band, 3. Abhandlung, zamieścił 78 pieśni zapisanych przez R. L a c h a, zasłyszanych z ust jeńców wojennych z Krymu. Opracowanie przynosi tekst arabski, transkrypcję łacińską i tłumaczenie niemieckie wraz z komentarzem (skrót: J a n s k y);
- K. D Ź a m a n a k l y, *Čynlar ve Maneleler*, Simferopol 1936 — zbiór folkloru krymsko-tatarskiego zawierający około 1000 *čynów* z różnych okolic Krymu;
- A. Z a j ą c z k o w s k i, *Tatarsko-karaïmskie piosenki ludowe z Krymu* (tzw. *čyn*), „Rocznik Orientalistyczny” XIV, 1939, str. 38—65. Opracowanie 105 *čynów* z przekładem polskim i komentarzem (skrót: Z a j ą c z k o w s k i).

Ogłoszone poniżej materiały zostały zapisane przez E. Bezekowicza alfabetem rosyjskim. W wydaniu zastosowano ogólnie przyjętą transkrypcję naukową. P. Bezekowicz jako nie rdzennie krymski Karaim (rodzina jego wyemigrowała z Trok) wprowadza często do tekstu formy charakterystyczne dla narzecza trockiego. W pieśniach występują czterowiersze, tzw. *čынъ*, notowane w zbiorze wydanym przez A. Zajączkowskiego. Ponadto daje się zaobserwować zjawisko znane z innych obszarów, a mianowicie zarówno całe pieśni, jak i poszczególne motywy wędrują często dosyć daleko, zmieniając również swoją szatę językową.

Język piosenek jest dobitnym świadectwem krzyżowania się wpływów elementów południowotureckich z północnotureckimi. Na ten czynnik zwracało uwagę już wielu badaczy: A. Samojłowicz, A. Krymskij i A. Zajączkowski.

W dziedzinie fonetyki następuje wymiana spółgłosek dźwięcznych i bezdźwięcznych¹: *gümüš* obok *kümüš* 'srebro', *gendi* || *kendi* 'sam', *gor-* || *kor-* 'widzieć', *gerec* || *kerek* 'potrzeba', *dut-* || *tut-* 'trzymać', *doł-* || *tol-* 'napelniać'. Ciekawa jest również alternacja północnotureckiego *bol-* i południowego *ol-* 'stawać się', *men* || *ben* 'ja', *bar* || *var* 'jest'. Spotykają się sporadycznie formy nogajskie: *şıla-* 'plakać', *şıjma-* 'zbierać'. Z innych osobliwości fonetycznych można wskazać na przejście tylnojęzykowego *q* w spirant bezdźwięczny *x*: *xonša* < *qonša*, 'pąk', *xasapčı* < *qasapčı* 'rzeźnik', *toxur* < *toqur* 'tka', *oxur* < *oqur* 'czyta', *vaxiti* < *vaqti* 'czas', *eşix* < *aşıq* 'zakochany', *baxış* < *baqış* 'spojrzenie'. Zanotować należy także zanik *h* w różnych pozycjach. W nagłosie: *em em* < *hem hem* 'zarówno jak', *oşa* < *hoşa* 'nauczyciel', *ekim* < *hekim* 'lekarz', *al* < *hāl* 'stan', w śródgłosie: *şeer* < *şehir* 'miasto', *zeer* < *zehir* 'jad', *Ibraim* < *Ibrāhim*, *arşual* < *arşuhāl* 'prośba' oraz w wygłosie — *saba* < *şabāh* 'ranek', *sija* < *sijāh* 'czarny'.

W dziedzinie wokalizmu godne uwagi jest zjawisko wymiany przednich samogłosek labialnych *ö, ü* w tylne *o, u*: *gul* < *göl* 'róża', *guzel* < *güz el* 'piękna', *juz* < *jüz* 'sto', *jukledim* < *jükledim* 'naładowałem', *oksek* < *öksek* || *jüksek* 'wysoki', *kok* < *kök* 'niebieski', *kul* < *kül* 'popiół', *uç* < *üç* 'trzy', *bugun* < *bugün* 'dzisiaj'.

Obserwujemy również wypadki odchylenia od zasady atrakcji wargowej: *gojdim* < *gojdum* 'położyłem', *gordim* < *gordüm* 'widziałem', *kuldim* < *kuldüm* || *güldüm* 'śmiałem się', *optim* < *optüm* 'pocalowałem', *gozčik* < *gozčük* 'oczko', *dołi* < *dolu* 'pełny'. Sporadycznie występuje delabializacja samogłoski wargowej *ö*: *kek* < *kök* 'niebieski', *kez* < *köz* || *göz* 'oko', *ker* < *kör* 'ślepy', *ondert* < *ondört* 'czternaście', *sez* < *söz* 'słowo'.

¹ Ananiasz Zajączkowski, *Tatarsko-karaimskie piosenki...* RO XIV, str. 43—44, tam też dalsza literatura.

Można też zanotować wymianę jakości samogłoski w ostatniej zgłosce wbrew obowiązującej harmonii samogłoskowej: *agle* ≤ *aɣla* 'placz', *jane* ≤ *jana* 'plonąc', *sişler* ≤ *sişlar* 'boleje', *aqler* ≤ *aɣlar* 'placze', *dunje* ≤ *dunja* 'świat', *qaşler* ≤ *qaşlar* 'brwi'.

W dziedzinie morfologii alternują pewne końcówki północnotureckie, jak np. sufiks dativu *-ɣa*, *-ge*, *-ke*, *-qa*: *qujuɣa* 'do studni', *tusɣa* 'po sól', *jerge* 'do ziemi', *mexanege* 'do karczmy', *igitke* 'dla młodzieńca', *otqa* 'dla ognia' z południowotureckimi *-a*, *-e*: *şaraba* 'na wino', *Araba* 'Murzynowi', *gerdana* 'na szyję', *igittlere* 'młodemu', *güzele* 'pięknej'. Podobnie końcówki partic. praes. *-ɣan*, np.: *qalıyan* 'pozostały', *oɣan* 'będący', *qıştırɣan* 'przyciskając', *aɣan* 'wziąwszy', *saɣanmın* 'jestem porzucony' obok *-an*: *jasan* 'napisany', *gezen* 'przechodzący', *suzen* 'czerpiący'.

Pieśni

1. Sıçan

*Kordünizmi sıçannı
rafdan dolaba qaçannı,
elinde qapusta qoçanı,
bostanşığı oɣan bu sıçan.*

- 5 Refren: *aɣ sıçan, vaɣ sıçan,
 eki kezi ker sıçan
 jandım sıçan elinden,
 kujdım sıçan elinden,
 jaramazdır bu sıçan,
10 ne jaman oldu bu sıçan.*

*çotını qıştırɣan beline,
piçayını aɣan eline,
tüşken evniñ temeline,
dulger oɣan bu sıçan.*

refren ...

- 15 *jer ustunde atar taqla,
 ne tüjü qalır ne baqla,
 qaɣve qutusını çoq saqla,
 tirjaki olmuş bu sıçan.*

refren ...

- 20 *qapu artından taqur tuɣır,
 ben zan itdim keten toɣur,*

*almış eline kitabın oçur,
molla bolmuş bu siçan.*

refren

*bir ufaq çırağ aldım,
getirdim irafa qojdım,
25 bir dağlı fitilin jerde buldum,
em ayladım em kuldım.*

refren ...

*uç ajaqtır sofrası,
ogunde tuzsıs pastası,
sayından zıjadedir çastası,
30 ekim olmuş bu siçan.*

refren ...

*ajayında onıñ delikli çarığ,
başında telli sarığ,
janıçar aya ona taçrığ,
şingenelerden çarç alır bu siçan.*

refren ...

2. Uçma karyam

*Uçma-da karyam tutarım aman,
qanatlarım jurqarım aman,
qanatıñdan jelpazeler japarım aman,
guzel guzel qızçıqlara satarım aman.*

5 Refren: *Amanım aman şekerim aman,
evli degilim bekarım aman,
janyız evlerde jatarım aman.*

*a qız seni dutarım aman,
ziliflerin burarım aman,
10 sırmalı püskil japarım aman,
gul guzel igitlere veririm aman.*

refren ...

*qazan qajnar tuz ister aman,
benim şanım qız ister aman,*

- qış olmasa tul olsun aman,
15 janayında gul olsun aman.

refren ...

imama qışlar imama aman,
juş gruş verdim imama aman,
juş gruş verdim imama aman,
nikaşımı qışın tamaşa aman.

refren ...

3. Saba olsa ojansana

Saba olsa-da ojansana,
gul jastıqqa-da dajansana,
jemin ettim-de inansana.

- Refren: jurekten-de tillerim seni,
5 unutalmam-da şıvanım seni.

evleri var-da oksek çardağ,
penşeresi altı parmaq,
vaadım olsun seni sarmağ.

refren ...

- evleri var-da çane çane,
10 benleri var-da dane dane,
adı guzel ismi Ane.

refren ...

evleri var-da suv başında,
benleri var-da sol qaşında,
sara bilsem-de genç jaşımnda.

refren ...

4. Şu Jaltadan

Şu Jaltadan daş jukledim,
gemim tolmadı,
Aluštada bir jar sevdım,
menim olmadı.

- 5 Refren: gel, gel, gel, aman alajım seni,
eger qışmetim olursa sarajım seniz.

- 10 *şu Ʒaltadan geşse çiqtim,
 jolım şaşirdim,
 şandan sezer guşel jarnı
 elden qaçirdim.*

refren ...

*şu Ʒaltada bir juzik aldım,
 elmazdır daşı,
 Kuçuk-kojden bir jar sevdım,
 onsekizdir jaşı.*

refren ...

- 15 *şu Ʒaltada bir ev saldım,
 bina olmadı,
 şu jaşlıqta bir qız sevdım,
 benim olmadı.*

refren ...

- 20 *aşçı dükanına vardım,
 qursayım dojdurdum,
 anamdan gizli bir qız sevdım,
 aleme dujdirdim.*

refren ...

- 25 *Kefeje gemi jukledim,
 urdu qaraja,
 şu Ʒaltada bir jar sevdım,
 qaldım belaja.*

refren ...

- 30 *şu Ʒaltada jorçan sırdım,
 içi pımuqtan,
 ben garibniñ jureçigi
 doludır janıqtan.*

refren ...

5. Armut dalda sallanır

*Armut dalda sallanır,
 sallanıqça ballanır,*

*bir igit qaraman olsa-da,
gene-de qız ona jatvarır.*

- 5 Refren: *aç aman aman, aç aman aman,
 jar zevdası çoq jaman.*

- vardım jaremi baqmaja,
qapıya kilit asmaja,
jarem-de altın dize,*
10 *aq gerdana daqmaja.*

refren ...

*aşbarımda kok tana,
kul oldım jana jana,
jarem eller qojnında,
jureğim oldu jara.*

refren ...

- 15 *aqşam oldu gelen joq,
jemek pişti jegen joq,
sarardım soldım derdimden,
saña ne oldu degen joq.*

refren ...

- sıc janında kek nane,
20 kül oldım jane jane,
jarem eller qucağında,
baña derler divane.*

refren ...

- saçın ormesi dort telden,
aman gettim ben elden,
25 geleşek olsan tez gel,
bu şan gidejir tenden.*

refren ...

- vardım gittim odaja,
girdim qapudan baqmaja,
otırmış altın dize,
30 aq gerdanya taqmaja.*

refren ...

*čajir inže gečilmez
 suju bulančiq ičilmez,
 baņa derler jardan geč,
 jar datlidir gečilmez.*

refren ...

6. *Baxči Sala bizimdir*

*Baxči Sala bizimdir,
 iči dolu juzimdir,
 eçtijarlar jol verse,
 şimdi lobet bizimdir.*

5 *Erzerumda bay olmas,
 sija juzüm aq olmas,
 qonşusından jar sevenniñ
 jureginde jay olmas.*

10 *penşeresi dalda dir,
 qanatları jolda dir,
 anası dermi eken
 ej oylum ne çalda dir.*

15 *penşeresi aşaq dir,
 tepsı dolı qaşıq dir,
 baņa sez sevdeler
 qız baņa eşik dir.*

*Erzerum buçayında
 ot janar oçayında,
 tanrı şanımı alsa*
 20 *nazlı jar quçayında.*

*qajadan ener edim,
 çağırsay doner idim,
 kibrit oldum derdinden,
 ufursen janar idim.*

25 *qajadan endim eniş,
 jaylıyım dolu jemiş,
 artta qalsın şu jemiş,
 aq gerdan sırma gümuş.*

30 *qajadan endim bugun,
elimde altın kogum,
ej gozini sevdiğim
ne dun gordim ne bugun.*

35 *sabaŧtan inŧe jaymur,
dur jarem kesten qavur,
sen qavur-da ben jejim,
qučaŧım-da olejim.*

40 *ŧu jerler sizin ola,
diregi juzum ola,
jarem ojuda ola,
jastıyı dizim ola.*

*ŧu jajlanın jazinı
qıralmadım buŧını,
çoq begler ilen tanıŧtım
alamadım qızını.*

7. *Fereŧemin jaqası atlas*

*Fereŧemin jaqası atlas aman,
atlasqa ineler batmaz,
benim jarem jalınγız jatmaz aman.*

5 Refren: *al fereŧem, mor fereŧem,
jaqamdan duŧı fereŧem.*

*fereŧemin iči al dır aman,
al janaqtan aqqan baldır,
nazlı jarem bu ne aldır aman.*

refren ...

10 *fereŧemin iči bijaz aman,
geŧesi gunden ajaz,
benim jarem qardan bijaz aman.*

refren ...

*fereŧemin gijemedim aman,
muradıma eremedim,
nazlı jarem goremedim aman.*

refren ...

- 15 *ferežemin al isterim aman,
ortasında dal isterim,
bir şilveli jar isterim aman.*
refren ...

8. *Bir kičkene alaşa*

*Bir kičkene alaşa
taqım ursam jaraşa,
istarista ilen galava
bir qış uğun talaşa.*

- 5 *Bağçisaraj çansaraj
dort koşesi aq saraj,
telli manlaj jaş gelinçek
endi bize qaramaj.*

bir kičkene imürta

- 10 *aşamadım tuz ilen,
ojnaj ojnaj tojmadım
on beş jaşa qış ilen.*

*bir kičkene bos torçaj
otlap otlap suv içer,
jarem onda ben bunda
aylaj aylaj kun keçer.*

- 15

*şu Qazannın jaşları
sırtırma urba kijeşler,
vstavaj saldat dedikte*

- 20 *koş jaşları qurumaj.*

9. *Qajnana*

*Eki qaiq jan jana,
ben isterim dostlar qajnana,
qajnanamnın nesi var
baldañ datlı dili var,*

- 5 *selbi boylı, çumri gozli, inşe belli,
datlı dilli qajnanam, qajnanam.*

*eki qaiq jan jana
ben isterim dostlar qajnana,
qajnanamnın nesi var*

- 10 *şekerden tatlı dili var,
sırma saçlı, qalem qaşlı,
jumran başlı, maǵmur baqışi qajnanam.*

- eki qaiq jan jana,
ben isterim dostlar qajnana,*
15 *qajnanamnıñ nesi var
balıdan datlı dili var,
sija saçlı, uzun başlı,
togerek juzlı, gumuş gozlı, şışmer bojlı qajnanam.*

- eki qaiq jan jana,
ben isterim dostlar qajnana,*
20 *qajnanamnıñ nesi var
balıdan datlı, sozleri nazlı, sevmesi gizli,
jurişi jaqışlı, ajnıñ onderdi, çyırıq gozlı qajnanam.*

- eki qaiq jan jana,
ben isterim dostlar qajnana,*
25 *qajnananıñ nesi var
zeyerden ačçı dili var,
qana sutlı, jalpu betli, burunu boqlu,
qambur belli, gendisı ilan qajnanam.*

- eki qaiq jan jana,
ben isterim dostlar qajnana,*
30 *qajnanamnıñ nesi var
zeyerden ačçı dili var,
kumuş barmaqlı, qaz dilli, sija çirejli,*
35 *gendisile bir zırzop, jumrı juwalaq qajnanam.*

- eki qaiq jan jana,
ben isterim dostlar qajnana,*
*qajnanamnıñ nesi var
zeyerden ačçı dili var,*
40 *sayır qulaqlı, badem burunlı,
jaqası irtıq, gendisı qurtlaq qajnanam.*

10. Anadan oksüz qalyanmın

*Anadan oksüz qalyanmın,
janyan otqa küjgenmin,*

*jarem onda ben bunda,
zevdam saŋa salyanmîn.*

5 *taş qajadan qarajman,
abarımnî tarajman.
jar esime tüşkende,
otura-da şilajman.*

10 *qarîlvaç qajda varasîn
qanatîmnan jer sazîp,
aşîyîm qajda varasîn
ben garibi aplatîp.*

15 *aq qaftanîn jeni dar
tartalmajman tartalmaj,
juregimde derdim çoq
ajtalmajman ajtalmaj.*

20 *bir kiçkene bos torvaj
otlaj otlaj suv içer,
jarem onda ben bunda
jolaj jolaj kun keçer.*

*aq qaftanîm irmaçî,
bojnîñ burup durmaçî,
bojnîñ burup durmaçî,
ben garibi jaqmaçî.*

11. Odunşîlar

*Odunşîlar aman daydan odun endirir,
gozim jaşı aman zegirmenler dondirir,
bu dert beni iflu idmez oldirir.*

5 Refren: *aqlama garip aqlama bulbul mezarîmnîñ daşında,
em çafislik em qurbetlik jar zevdasî başîmda.*

*çasapçînîñ aman elindedir pîçayî,
beş juz direm aman belindegi quşayî,
ne hoş olur aman Asistannîñ uşayî.*

refren ...

iç az idmem aman kitap ozuñ jazannî,

- 10 *čoq severim aman meḫanege gezenni,
nazik eller ilen aman dolu bade suzenni.*

refren ...

*mezarimī aman deren qazın dar olsun,
čevre četi aman asma juzüm bay olsun,
šu dunjada aman benim jarem say olsun.*

refren ...

12. Gerek uzaq gerek jaqın

*Gerek uzaq gerek jaqın
unutma dülberin aqın,
zilifin uşuna al janayın,
saña jaraşır bir bek dülber.*

- 5 *Ben oşada oşjanda,
bilbil gibi şarqjanda,
al janayın gul janında,
saña jaraşır bir bek dülber.*

- sabaḫnıñ şerifi vaqıtında*
10 *dülber ojur şen taqtında,
bijaz gerdan goz otinde,
saña jaraşır bir bek dülber.*

- bir baj dülber jaraşına
eki kisi erasına,*
15 *meljem bulmuş sizisına,
saña jaraşır bir bek dülber.*

- bu şajtan diji şajtan digil,
juzu gozi sırdan digil,
varıp bildim anasından*
20 *bunuñ şajtan neresinde.*

*abdez alsam, alma demez,
namaz qılsam, qılma demez,
qadi gibi aram emez
bunıñ şajtan neresinde.*

- 25 *bašta topesini japtım,*

15 *sen bir topča gul aman,
men bir hoşça mejvaşa.*

*jeşil čoya kijigi,
terlep čiqar mijiŷi,
alq ičinde bilinir*

20 *şu igitniŷ kilegi.*

*drožqaja jegilir
şifte toru alaşa,
Uvanesni sorarsan
ulicada dolaşa.*

15. Arnautlar eker baqla

*Arnautlar eker baqla,
kogurčinler atar taqla,
alıŷ beni janıŷa saqla.*

5 Refren: *aŷam seniŷ şu sozleriŷ,
paşam seniŷ şu nazlarıŷ.*

*merdivenden ener eken
ajayıma senşı diken,
şu zugurtlik belimi bukken.*

refren ...

10 *gullidir genč janaqnıŷ alı,
aqar solaqnıŷ balı,
ne ejlejim dunjadan malı.*

refren ...

*juregiŷniŷ ogune bastım,
seni sevmededir ıastım,
kogurčin tabırlı dostım.*

refren ...

16. Oksek minareden

*Oksek minareden attım ben bir daş,
ne anam var ne babam var ne qardaş,
ol jar baŷa em arqadaş em joldaş.*

5 Refren: *ort jazmanı bojdıan bojunčes,
ben saramadıŷ sarsın eller dojunčas.*

*oksek minareden attım ben gendimi,
 çoq eradım bulamadım ešimi,
 durli çiçeklerden aldım renkimi.*

refren ...

- 10 *anam benim jaylıyım jıvsana,
 jıvup jıvup gul dalına sersene,
 ayam oylunu kim olduyunu bilsene.*

refren ...

*čubuyum joq jol ustin uzataş,
 taqatım joq jar jolina goz ataş,
 sufatım joq seni kime benzeteş.*

refren ...

- 15 *oksek minareden janyan qandilmi,
 oksüz başına qonyan devletmi,
 kişi sevdigini aman beвлеmi.*

refren ...

- 20 *anam binmiş arabaniñ içine,
 güneş urmuş sevdigimniñ qaşına,
 nişanlıjım geldim onbeş jaşına.*

refren ...

17. Jazya çıqsam ev alsam

- Jazya çıqsam ev alsam, kiremit japsam aɣ,
 aliredim bir qışçıq, bedava tapsam aɣ.
 bedavaya qış olmaz, saj parasın aɣ,
 angimizni seversen kes arasın aɣ.*
- 5 *penşeremniñ tibiñde elma direk aɣ,
 goz korenden fajda joq almaq kerek aɣ.
 şuvurup keldim suv içtim bal qadeden aɣ,
 eki sevip bir optim şan zevdadan aɣ.*
- 10 *ajlenejim başıñdan em kozıñdan aɣ,
 seni baña sevdirgen al juzıñdır aɣ.
 ašnıñ nezetin ketirir dürli terşin aɣ,
 bu dñnjada varmı eken senden dülber aɣ.
 qadife qalpaq çoq jalpaq perčem az aɣ,
 qaş ojnatıp koz kirpsem kimse dujmaz aɣ.*

18. Qarşıdan kordim seni

*Qarşıdan kordim seni,
al gülüm sandım seni,
qoqlamaya qıjmaş edim,
ellere berdim seni.*

5 *çıqtım oksek qırlarğa,
kun tijmegen jerlerge,
babam meni evlendirme
şan sevmegen jerlerge.*

10 *başıñdayı çemberiñ
qaradandır qaradan,
eki jar bir birin sevsen
men çıqajım aradan.*

19. Umer oşa

*Menin adım Umer oşa,
mezarım bar uşdan uşa,
ne imam kerek ne bir oşa,
mezarımı qazsın qızlar.*

5 *azmaq ile tezmeş ile
jar bulunmaz kezmeş ile,
altın kurek qazma ile
mezarımı qazsın qızlar.*

10 *uzundur selbiniñ dalı
jetişmez qızların eli,
bizim bağcanıñ gulleri
vaqıt oldu şijmaq qızlar.*

15 *suv kelir suvsız dereden,
mevlam ajırmasın jardan,
altı dülber bir sarajdan,
top top olıp kelir qızlar.*

20 *aman qızlar şanım qızlar,
şanım çıqsa tenim sızlar,
şekerden elva japajım,
şanım uçun jesin qızlar.*

20. *Qinali parmaq*

*Qinali parmaq, jez tırnaq, altın ojmaq — aɣ, aɣ.
seniñ tatlı seziñe olurmı tojmaq — aɣ, aɣ.*

*penşereme kun tejmez mejvalıqtan — aɣ, aɣ.
em sarardım em saldım zevdalıqtan — aɣ, aɣ.*

5 *qinali parmaq, jez tırnaq, altın ojmaq — aɣ, aɣ.
almaq degil mıradım seni sarmaq — aɣ, aɣ.*

21. *Ajda ilda bir bajram*

*Ajda ilda bir bajram,
evini paqla çıpım,
aqılşığıñ sen aldın,
şojmaj saqla çıpım.*

5 Refren: *ojnajik, kulejik,
burada sefa surejik.*

*bağar olsa jaz olur,
qale tibi saz olur,
ben saña gul vermem,
10 gulniñ omri az olur.*

refren ...

*quşayın başı kumuştan,
fistanın basma çıpım,
gozçiklerin çumri gozi,
belin josma çıpım.*

refren ...

15 *qaranfilli bağlava
senin aşın çıpım,
doquz qışğa denişmem
senin qaşın çıpım.*

refren ...

20 *Salaçiq dedikleri,
qanfet dir jedikleri,
eç aqıldan çıqmair
çıpım dedikleri.*

refren ...

sarî papuç sarî mest
 kijmezmisin çipüm,
 25 bu sezlerim ešitip
 janmazmisin çipüm.

refren ...

22. Qarasuvnîñ dert koşesi

Qarasuvnîñ dert koşesi maj bardayı — dîmpıldaj,
 ozi adam begenmej suv bardayı — dîmpıldaj.

elek melek kul dabla komir çarşısi — dîmpıldaj,
 ayzın burnın kijištirma şamar aşarsın — dîmpıldaj.

5 qızlar mašina işlerler er kun tikiş — dîmpıldaj,
 men omrimde kormedim bevla doguş — dîmpıldaj.

23. Aman aman Baydatlı

Aman aman Baydatlı,
 şilvesi şekerden datlı,
 qış gunu jar qojnında,
 jaz gunu sejrān datlı.

5 Baydatta var uç minare,
 bulbul qonar kenare,
 benim jarem sorarsın,
 Baydatta var bir dane.

Baydatnîñ xanımları,
 10 miski gul adımları,
 neşe bir baş baylamıştir
 Baydat xanımların şilveleri.

Aman aman nejler var,
 jarda gordim inşe bel var,
 15 baña derler jardan vaz geč,
 jarda ela gozler var.

Baydatnîñ minaresi,
 sen anañnîñ bir danesi,
 geleşek olsan tezden gel
 20 şanımnîñ şan parası.

*šu gelen atlimüdür,
sarî qîz Baydatlimüdür,
er gezniñ jaresin sorarsan
jar beyle datlimüdür.*

- 25 *Baydata varan olsa,
arzual jazan olsa,
Baydat seni jaqarım
jareme bir al olsa.*

24. *Aj balam*

- Aj balam, balam, balam, odaman balam,
Orda çoban sen-de oldiñ balam,
qırda çoban sen-de oldiñ balam,
ata sezin sen tutmadıñ-da balam,
5 ana sezin tutmadıñ-da balam,
ej balam, balam, balam, odaman balam.*

25. *Istanboldan aman*

*Istanboldan aman getirejim javrum-da fesini,
nerelerden aman eşitejim javrum-da sesini,
çoqta beri aman goremedim javrum-da ben seni.*

- Refren: *jansin, İzmir jansin,
5 demir jollar javrum-da küll olsun.*

*Istanboldan aman ajva, durunç javrum-da nar gelir,
sirmali jelek aman inçe belge javrum-da dar gelir,
šu jaşlıqta aman olum baña javrum-da zor gelir.*

refren ...

- 10 *Istanboldan aman getirejim javrum-da nalini,
otqa duştım aman kimse bilmez javrum-da alimi,
em sujdım aman qîz memelerin javrum-da balini.*

refren ...

*Istanboldan aman ufaq tufek javrum-da daşlar var,
bir omuzdan aman bir omuza javrum-da seçler var,
qalem ilen aman çizilmış javrum-da qaşlar var.*

refren ...

26. *Qarasuvbazar*

*Qarasuv benim oz bazarım,
em oqurum em jazarım,
senden gajri jar seversem
ateş alsın mezarım.*

5 *keter esen oyruñ olsun,
darja deniz jolıñ olsun,
senden gajri jar seversem
eki kozım kör olsun.*

*keter isen oyruñ olsun,
10 kimse jolun baylamaz
atalardan qalyan sezdir
kendi düşen aylamaz.*

27. *Bulbul*

*Učma-da bulbul, qonma qonma-da bulbul kiraz dalına,
men jaremni bermes-de edim dünja malına.*

*otme-de bulbul, qonma-da bulbul dalım qırıldı,
jaşlıyımnda bir jar sevdım bojnım-da uruldı.*

5 *otme-de bulbul, qonma-da bulbul dalım bar benim,
qara-da qaşlı, ela-da kesli jarem bar benim.*

*učma-da bulbul, qonma-da bulbul daldan ajrıldım,
uzun-da bojlı inşe-de belli jardan ajrıldım.*

28. *A qızım seni bazırgana verejim*

*A qızım seni bazırgana verejim, joq babaşıyım joq,
bazırgannıñ basması-da çoqtır kijdirir baña.*

*Refren: bijaz kolmek, mandil boja,
bilmediñ babam zorımı.*

5 *a qızım seni berberşıge verejim, joq babaşıyım joq
berberşiniñ peşkiri çoqtır jajqatır baña.*

refren ...

*a qızım seni çalışıyğa verejim, joq babaşıyım joq,
o çalışı ben ojunşı ojnatır beni.*

refren ...

- 10 *a qizim seni demiržiğe verejim, joq babažiğim joq,
demiržiniñ beti kirli kirletir beni.*

refren ...

*a qizim seni šarabčıya verejim, joq babažiğim joq,
šarabčiniñ šarabı-da čoqtır içirir baña.*

refren ...

*a qizim seni içkižiğe verejim, ber babažiğim ber,
gundiz maımur, geže sarıoş sarılır baña.*

- 15 refren: *bijaz kolmek, mandil boja,
şimdi baba buldın zorumu.*

29. Demiržiler demir doker

*Demiržiler demir doker, tuč olur,
sevip sajiñ ajrılmaşı güč olur,
sen gidersen benim alım ne olur.*

- 5 Refren: *vaç gulli daldan, žilvesi jardan ajrılmam,
ajrılıpta jat jerlerde çor olmam.*

*bir gemim var ben qoj verdim ankine,
bazırganlar toşqaj urar dankine,
şimdi raçbet dülber ilen zengine.*

refren ...

- 10 *bir gemim var derjalarda dolaşır,
dolaşır-da iskeleje janaşır,
benim jarem gučučukdir ojnaşır.*

refren ...

*bir gemim var derjalarda beslenir,
beslenir-de dalyalarda seslenir,
deli gonul bir kun ola uslanır.*

refren ...

30. Čiqtım koše başına

*Čiqtım koše başına,
jarem geldi qarşıma,*

*beni taşlap qız janına,
quvanmayan jaşına.*

5 *Kefede toplar atılır,
bir birine qatılır.
şu Kefenin qızları
batman ilen satılır.*

10 *çığtım qaja başına,
ajayım degdi daşına,
şu Qalenin qızları
benzer mezar daşına.*

15 *kolegem aldı kolege,
getir anam oreke,
Aqmeşitnin qızları
bir birinden orteke.*

20 *gemide toplar atılır,
bir birine qatılır
şu Gozlevnin qızları
altın ilen satılır.*

*atıma çektim basma
vaj vaj anam pek josma,
Eski Qırımın qızları
paxınlıqtan qan sijer.*

25 *ej analıq analıq
alaşa fistan al bataq,
şu Kerçnin qızları
biri birinden dangalaq.*

30 *uzun çubuk lule daş,
benim aqam nazik jaş,
İstanbohun qızları
biri birinden suvuruq baş.*

35 *Bağçisaraj xan taxtı,
saba esan vahtı,
Qarasunun qızları
biri birini jaqtıra.*

bir oluqsız oguz dir,
 jerde bitken koguz dir,
 Qızıljarnıñ qızları
 40 biri birinden semiz dir.

aqam geçti derja deniz,
 denizde balıq semiz,
 şu Aqjarnıñ qızları
 biri birinden temiz.

45 joł ayzında bir şeer
 baş begler ağı dir
 şu Ornuñ-da qızları
 içekleri dolı zeer.

31. Jel degirmen

Ajlan, ajlan degirmen jel olıyanda aχ,
 a qız qajda barasın men turyanda aχ.
 şamalaşa qaftanya şal ne kerek aχ,
 nişanlısı guzele mal ne kerek aχ.
 5 evim aldı jeşillik artı taşlıq aχ,
 tüşinmeden söz berdim ajyıdı jaşlıq aχ.
 teren qujuya taş atsam çinıyrdaj keter aχ,
 uzaq jerge qız bersen aylap keter aχ.
 men Kefeden kelemen atım ojnaq aχ.
 10 a qız saña işanıp qaldım bojdaq aχ.
 senıñ qaşın qarası benim baχtım aχ.
 bir korgende men seni iridim aqtım aχ.

32. Çerkez qızı

Çerkez qızı, Çerkez qızı,
 sen allar kij men qırmızı,
 al fajtona mindirejim,
 allı morlı kijdirejim.

5 Refren: aj şanıñ Çerkez qızı,
 janaqları pek qırmızı.

başıña al javlıq bajlajım,
 parmaqların qinalajım,

*al fistan naχışlajım,
maramaηnı kumuşlejım,*

refren ...

*dudayıηdan bal aqar,
gerdanıηdan gul qoqar,
janaqları allı morlı,
kendisi-de bek sabırlı.*

refren ...

33. *Dort tegerçik arabam*

- Dort tegerçik arabam, taleke taqım,
benden gajrisin seversen aχrette aqım.
eki čomaq balası ajdadım tuzya,
kelinčekniη josmasın deniřmem qızya.*
- 5 *qujuya qopqa jarařır ajuvya zınğır,
apaqajya arpa ekmek, qızlarya inğır.
jeřil čanaq, al čanaq satılır čoq bazardan,
Alla seni saqlasın fena gozden, nazardan.
aqıl degen aqqan suv, fikirde dere,*
- 10 *talaq olup kete eken jalan dunje.
aχ demesem qajtajım, jandım-da kujdim,
qadimsızniη balasın qajdan-da süjdim.
oksek saraj japtırdım safa uçun ej guzel,
ne josma gidersin jaqmaq uçun sen guzel.*
- 15 *čıqtım qurbetlikke qazanalmadım,
dondim geriye evlanalmadım.
nalet olsun bevre kar,
bugunde qaldım bekar.*

34. *Ej čamlar, čamlar*

*Ej čamlar čamlar, saqızı damlar,
bir güzele mail oldum, jandım adamlar,
ol güzel χatırıma düřse, řanıım qan agler.*

- Refren: *agle güzel agle, ben varmam, agle,
eřıη alevine jandım řigerim sizler,
aman ibriřim, sırma gumuřum,
aq gerdan, janaqtan qırıldı diřim,*
- 5

- ben jara gideridim jolları çamur,
 jar ujudan ujanmıŝ gozleri maŝmur,
 10 benim bir efendim var juzleri samur.*

refren ...

*evleri onıñ javrum-da taŝta taraba,
 satsın ŝalvarını-da versin ŝaraba,
 bir qızını javrum verdi qara Araba.*

refren ...

- kokte taparlandi daŝnıñ dumanı,
 15 bir guzelde qaldı eŝtim imanım,
 ŝindi geldi bir igitke ajrılaŝaq zemanı.*

refren ...

U w a g i

1.

Wariant tej humorystycznej pieśni pt. *Sičan turkusi* ogłosił Radlov, str. 323—325. W. 3. *kapusta* < ros. *kanycma*. W. 25. *em* < *hem* persk. هم. W. 30 *ekim* < *hekim* ar. حکیم.

2.

Wariant I zwrotki notuje J a n s k y, No 45. W. 2. *jurqarım* < *julqarım*, znana wymiana płynnych *r* || *l*.

3.

W. 4. *tillerim* < *dilerim*. W. 8. *vaadim* < *vaadem* ar. واعد. W. 12. *suw* — forma trocka, w krymskim dialekcie brzmi *su*.

4.

Wariant tej piosenki zamieścił D m i t r i e v, str. 222, 224, jedną zwrotkę z odmianką tekstu podaje J a n s k y, No 15. W. 13. *Kučuk koj* — miejscowość w pobliżu Mangup. W. 23. *Kefe* — tatarska nazwa Teodozji.

5.

Warianty pierwszej zwrotki ogłosił J a n s k y, No 33 i No 35. W. 3. *qara-man* < p. قهرمان. W. 31—34 zwrotka ta jest przeróbką czterowiersza zanotowanego przez I. K ú n o s'a, *Türk halk edebiyatı*, str. 57. W. 32. *bulančiq* jest zniekształceniem wyrazu *bulanıq*.

6.

W. 4. *lobet* < *nöbet* ar. *لو بة*. W. 16. *ešix* < *ašiq* ar. *عاشق*. W. 25—29. Wariant tej zwrotki znany jest Turkom anatolijskim: R ä s ä n e n, *Eine Sammlung von Mäni-Liedern aus Anatolien*, No 36. W. 29—32. u R ä s ä n e n a występuje jako No 35. W. 39. *ojuda* zniekształcenie wyrazu *ujquda*.

7.

W. 8. *aldir* < ar. *حال*. W. 12. *ferežemin* jest accus. skróconym ze względów metrycznych podobnie jak W. 14. *jarem goremedim* zamiast *jaremi goremedim*.

8.

W. 3. *istarista* < ros. *чмапосма*, *galava* < ros. *голова*. W. 9. *imürta* < *ju-murta*. W. 19. *estavaj saldat* < ros. *вставай солдат*.

9.

W. 12. *maymur* < ar. *مخمور*. W. 17. *sija* < *sijah* persk. *سیاه*. W. 27. *ačči* < *ači* z podwojeniem spółgłoski.

10.

W. 8. *šilajman* — forma nogajska. W. 12. *ben* skrócone ze względów metrycznych z *beni*. W. 17—20. por. wariant zwrotki w. 13—16. w piosence 8.

11.

W. 1—3. wariant u D m i t r i e v a, s. 216 V. W. 3. *ifla* < ar. *افلاح*. W. 5. udźwięcznienie nagłosu: *zevdasī* < *sevdasī* ar. *سوداء*, *qurbetlik* < *gurbetlik* ar. *غربة*. W. 7. *direm* < *dirhem* ar. *درهم*. W. 10. *mezane* < *mejhāne* persk. *میخانه*.

12.

W. 5. *ošada* < *hošada* persk. *خواجه*. W. 6. *bilbil* < *bülbül* persk. *بلبل*. W. 10. *ojur* < *ujur*. W. 11. *goz otī* 'światlik' *euphrasia* — roślina używana do leczenia chorób oczu. W. 14. *erasina* zwężenie nagłosowej samogłoski *a* < *arasina*. W. 15. *meljem* < persk. *ملجم*. W. 23. *aram* < ar. *ħaram* *حرم*.

13.

W. 1. *erasinda* < *arasinda*, por. uwagę do w. 14 w piosence 12.

14.

W. 13. *javlūq* — forma północno-turecka obok używanej również południowej *jaylīq*. W. 16. *men* zaimek osob. 1 os. sg. w formie północnej obok formy południowej *ben*. W. 19. *alq* < *ħalq* ar. *خلق*. W. 21. *drožqaja* < ros. *дрожка*. *Uwanes* — imię męskie. W. 24. *ulica* < ros. *улица*.

16.

W. 1—3. wariant u J a n s k y'ego, No 14 oraz No 72₁. W. 6—8. wariant

u J a n s k y'ego, No 72₂ również u K o w a l s k i e g o, *Osmanisch-türkische Volkslieder aus Mazedonien*, No 38. W. 7. *eradīm* < *aradīm*. W. 18—20. wariant notuje J a n s k y, No 56₂.

17.

W. 1—2. wariant u Z a j ą c z k o w s k i e g o, No 54. W. 5—6. odmianka tekstu u Z a j ą c z k o w s k i e g o, No 69. W. 7—8. wariant u Z a j ą c z k o w s k i e g o, No 95. W. 9—10. notuje odmiankę Z a j ą c z k o w s k i No 5.

19.

W. 1—4. wariant u J a n s k y'ego, No 68₁. W. 5—8. J a n s k y notuje pod No 68₂. W. 9—12. wariant podaje J a n s k y, No 68₈. W. 19—20. istnieje zwyczaj przyrządzania chałwy, spożywanej na uczcie pogrzebowej. W. 19 *elva* < *helva* ar. حلوا.

20.

W. 1—2. wariant zna C h a t s k a y a, str. 354 i Z a j ą c z k o w s k i No 12. W. 3—4. u C h a t s k i e j tamże.

21.

W. 2 i nast. *čipim* jest refrenem regularnie powtarzanym dla zachowania melodii. W. 15. *baqlava* — ciastko z miodu i migdałów. W. 19. *Salačiq* — cygańska dzielnica Bachczesaraju, znana z piosenek i muzykantów. W. 20. *qanfet* < ros. *конфета*.

22.

Qarasuv — Karasu bazar, miasto leżące w odległości 40 km od Symferopola, obecnie nosi nazwę Bielogorsk. W. 1. *dimpildaj* dodaje się jako refren. W. 3. *elek melek* — para wyrazów ze zmianą pierwszej zgłoski drugiego wyrazu oznacza „sito i temu podobne”.

23.

W. 23. *er gez* < *her kes* persk. هرکس. W. 26. *arsual* < *'arzuḥāl* ar. عرضحال. W. 28. *al* < *ḥāl* ar. حال.

24.

W. 1. *odaman* etymologia ludowa (< *oda* 'pokój') wyrazu *ataman*.

25.

Wariant notuje J a n s k y, No 29.

26.

W. 1—4. wariant u J a n s k y'ego, No 69₁. W. 9—12. odmianka tekstu u J a n s k y'ego, No 69₂.

27.

W. 1—2. wariant notuje D m i t r i e v, JA CCVIII, str. 364. W. 5—6. u D m i t r i e v a wariant na str. 366.

28.

Piosenka należy do znanych w folklorze tureckim dialogów poetyckich między ojcem i córką. W. 13—14. wariant u Dmitrieva, JA CCXII, str. 226.

29.

W. 1—3. wariant u J a n s k y'ego, No 73₁. W. 6—8. wariant u J a n s k y'ego, No 73₂. W. 7. *dank* < persk. دانه 'bela towarów, ładunek statku'. W. 8. *razbet* < ar. رغبة, 'życzenie, pragnienie'.

30.

W. 8. *batman* — u Turków i Persów oznaczenie dużego ciężaru, którego waga była różna w poszczególnych okolicach. W. 11. *Qale* skrót nazwy Czufut Kale. W. 15. *Aqmeżit* — tatarska nazwa Symferopola. W. 19. *Gozleve* — tatarska nazwa Eupatorii. W. 38 *kogusz* < *koket* w karaimskim 'koğot' (*koğut*) 'trawa, ziele', 39. *Qışıljar* — tatarska nazwa Krasnojarska. W. 43. *Aqjar* — tatarska nazwa Sewastopola. W. 47. *Or* — tatarska nazwa Perekopu.

31.

W. 3. *šamalaşa* < *šam alaşa* 'tkanina jedwabna w paski (pstrokata) z Syrii'. Spotyka się u Z a j ą c z k o w s k i e g o, No 97, 98, 99, 100. W. 9—10. wariant u Z a j ą c z k o w s k i e g o, No 17. W. 11—12. wariant u Z a j ą c z k o w s k i e g o, No 80.

32.

W. 10. *marama* < *makrama*, forma popularna *maħrama*.

33.

W. 2. *aqim* < *haqq* ar. حق. W. 3—4. wariant notuje Z a j ą c z k o w s k i, No 43. W. 7—8 wariant u Z a j ą c z k o w s k i e g o, No 56. W. 12. *qadimsiz* < < *qademsiz* قد مسر, *süjdim* < *süvdim* || *sevdim*. W. 13—14. wariant u Z a j ą c z k o w s k i e g o, N. 67. W. 15—18. wariant przytacza R ä s ä n e n, *Māni-Lieder*, No 128. W. 17 *nalet* < ar. لعنت.

34.

W. 2. *mail* < ar. مایل. W. 5. *eşiy* < ar. عشق. W. 14. *daynñ* < ar. طاق. W. 15. *eřtim* < ar. عهد.